

The Gleaner

Vol 25 (2005)

In Memoriam of Philippos Iliou

Ρήγας και γαλλική Encyclopédie. Μία ακόμη
χρησιμοποίηση της στα 1797

Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος

doi: [10.12681/er.49](https://doi.org/10.12681/er.49)

To cite this article:

Καραμπερόπουλος Δ. Α. (2005). Ρήγας και γαλλική Encyclopédie. Μία ακόμη χρησιμοποίηση της στα 1797. *The Gleaner*, 25, 418–420. <https://doi.org/10.12681/er.49>

ΡΗΓΑΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗ *ENCYCLOPÉDIE*
ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑ 1797

Ο ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗΣ (1757-1798), κατά τη δεύτερη διαμονή του στη Βιέννη και πριν κατέλθει στην Ελλάδα, εξέδωσε εκτός των άλλων βιβλίων και χάρτες, όπως τη μνημειώδη *Χάρτα της Ελλάδος* (Βιέννη 1797) και τους χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας, στους οποίους τύπωσε την προσωπογραφία των ηγεμόνων και ορισμένους συμβολισμούς. Για παράδειγμα στη *Νέα Χάρτα της Βλαχίας* ο Ρήγας έχει θέσει την προσωπογραφία του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Υψηλάντη, ο οποίος απεικονίζεται με την ηγεμονική αμφίεση, ενώ περιμετρικά αναγράφεται «Αμφοτέρους τρις Αλέξανδρος Δάκας αμφιβέβηκεν Υψηλαντίδης μειλίχιος ηγεμόνων», επισημαίνοντας δηλαδή ότι τρεις φορές ηγεμόνευσε ως ηγεμών της Βλαχίας, 1774-1782, 1796-1797, και της Μολδαβίας 1787-1788. Κάτω από την προσωπογραφία του ηγεμόνα υπάρχουν ορισμένες παραστάσεις για τις οποίες γίνεται διεξοδική ανάλυση στην επανέκδοση της *Χάρτας*.¹ Παρατηρήσαμε παράλληλα ότι ο Ρήγας στην έκδοση της *Γενικής Χάρτας της Μολδοβίας*² σε δέκα ονόματα που βρίσκονται στον Εύξεινο Πόντο έθεσε και τις αρχαίες ονομασίες τους, όπως επισημαίνουμε στην εισαγωγή της αυθεντικής επανέκδοσής της. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά από αυτά: «Αξιάκης. Κουγιαλνί ποταμός», «Βορυσθένης. Νίπρος ποταμός», «Υπανις. Μπογ ποταμός», «Θυρογέται. Τάταροι Ουζούς», «Τύρα. Ασιάκ. Οφιούσα».

Στο δεξιό άνω μέρος του χάρτη της Μολδαβίας τύπωσε μια παράσταση με τη μορφή του ηγεμόνα της Αλέξανδρου Καλλιμάχη (1795-1799). Ο Καλλιμάχης απεικονίζεται με την ηγεμονική αμφίεση και με όλα τα σύμβολα της εξουσίας του: περιμετρικά αναγράφεται ένα επίγραμμα σε αρχαία διατύπωση «Ηπιον ὠδ' ὄρ' Αλέξανδρον βυζάντιον ἔρνος, φράδμουνα Καλλιμάχην, κράντορα Μολδοβίης». Στο κάτω μέρος ο Ρήγας αναγράφει στα φύλλα ενός ανοιχτού βιβλίου τη φράση: *Προς τω Τύρα όπου η Οφιούσα, Πλίν. βιβλ. δ.* (βλ. εδώ τη σχετική εικόνα).

1. Ρήγας Βελεστινής, *Νέα Χάρτα της Βλαχίας. Γενική Χάρτα της Μολδοβίας, Βιέννη 1797*. Αυθεντική για πρώτη φορά επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Επιμέλεια-Εισαγωγή-Ευρετήριο Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 2005.

2. Γ. Λαδάς - Α. Χατζηδήμος, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1796-1799*, Αθήνα 1973, σ. 280-281, αρ. 191. Γεώργιος Λάιος, «Οι χάρτες του Ρήγα. Έρευνα επί νέων πηγών», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 14 (1960), 231-312 και για το χάρτη της Μολδαβίας σ. 289.

Η παράσταση στο δεξιό άνω μέρος του χάρτη της Μολδαβίας, Βιέννη 1797, με τη μορφή του ηγεμόνα Αλέξανδρου Καλλιμάχη και το ανοιχτό βιβλίο με το κείμενο «πρὸς τῶ Τύρα ὄπου ἡ Ὀφιοῦσα, Πλίν. βιβλ. δ.»

Το ερώτημα που έχει ανακύψει είναι αν ο Ρήγγας άντλησε το χωρίο αυτό από τον Πλίνιο, όπως έχει υποστηριχθεί,³ ή από άλλη πηγή. Κατά τη σύνταξη του ευρητηρίου της Γενικής Χάρτας της Μολδαβίας, καθώς και την αυθεντική επανέκδοσή της προσπαθήσαμε να απαντήσουμε στο ερώτημα. Είχαμε αρχικά την αίσθηση ότι ο Ρήγγας μάλλον από άλλη πηγή και όχι από βιβλίο του Πλινίου θα έλαβε το παράθεμα. Και τούτο διότι μιαν άλλη μνεία του Πλινίου στη Χάρτα της Ελλάδος, στο φύλλο πέντε, όπου μεταξύ Αττικής, Κέας, Άνδρου και νοτίου Ευβοίας ο Ρήγγας σημειώνει «Αιζ περί ης γράφει ο Πλίνιος», την περιείχε ο πρότυπος χάρτης του Delisle, όπως έχουμε δείξει στην έρευνά μας, τον οποίο χρησιμοποίησε ο Ρήγγας για τη Χάρτα του.⁴ Έχοντας ακόμη υπόψη ότι ο Ρήγγας μελετούσε τη γαλλική *Encyclopédie* των Diderot και D'Alambert,⁵ στραφήκαμε στην αναζήτηση του παραθέματος του χάρτη της Μολδαβίας σε κάποιο λήμμα της Γαλλικής Εγκυκλοπαιδείας.⁶ Πράγματι, στο λήμμα Tyra (Τύρας) περιέχεται η ακόλουθη περιγραφή: «Sur le bord de ce fleuve (Tyra), il y avoit une ville de même nom, appellé auparavant Ophiusa, selon Pline, liv. IV, ch. XII», με την οποία είναι απολύτως σχετική η φράση «Προς τω Τύρα όπου η Οφιούσα, Πλίν. βιβλ. δ.» του ανοιχτού βιβλίου στο χάρτη της Μολδαβίας. Προφανώς, λοιπόν, η συμπυκνωμένη διατύπωση του Ρήγγα είχε την αφετηρία της στην παραπάνω περιγραφή, για να αποδειχθεί έτσι ότι μετά το Φυσικής απάνθισμα στα 1790 ο θεσσαλός εθνεγέρτης και διαφωτιστής χρησιμοποιούσε τη γαλλική *Encyclopédie* των Diderot και D'Alambert και στην ακμή της επαναστατικής του δράσης το 1797 εκδίδοντας το χάρτη της Μολδαβίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

3. Για τη φράση αυτή βλ. Μαρία Μαντουβάλου, *Ο Ρήγγας στα βήματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγγα, κεφ. «Τύρας - Οφιούσα - Πλίνιος». Αθήνα 1996, σ. 71-77.

4. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Η "Χάρτα της Ελλάδος" του Ρήγγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία», στο *Η Χάρτα του Ρήγγα Βελεστινλή*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγγα, Αθήνα 1998, σ. 23.

5. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Ρήγγα Βελεστινλή "Φυσικής απάνθισμα" και Γαλλική "Encyclopédie". Ταύτιση, για πρώτη φορά, ενός προτύπου», *Υπέρεια*, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου (Αφραί-Βελεστίνου-Ρήγγας), Αθήνα 1994, σ. 585-598, και του ίδιου, «Η Γαλλική "Encyclopédie", ένα πρότυπο του έργου του Ρήγγα "Φυσικής απάνθισμα"», *Ο Ερανιστής* 21 (1997), 95-128.

6. Στη Βιβλιοθήκη του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών υπάρχει, σε φωτομηχανική ανατύπωση, η γαλλική *Encyclopédie*.